

Raport despre implementarea Directivei 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale din România

Introducere

Pe 16 noiembrie 2016 a expirat termenul pentru transpunerea în legislația națională a Directivei 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate. Până la această dată, statele membre UE au fost obligate să adopte toate legile, regulamentele și actele administrative necesare pentru a pune în aplicare prevederile Directivei și să informeze Comisia Europeană despre măsurile adoptate.

Acest raport evaluează dacă România a transpus complet Directiva și monitorizează stadiul implementării prin analiza modului în care drepturile prevăzute de aceasta au devenit parte din practica națională.

Cercetarea a avut loc concomitent în Bulgaria, Cipru, Ungaria, Polonia, România, Slovenia și Spania.

Adoptarea Directivelor UE privind drepturile procedurale în cadrul procesului penal reprezintă un pas important pentru consolidarea cadrului legal cu privire la drepturile suspectilor și inculpaților din Uniunea Europeană. Acest raport va ajuta atât Comisia Europeană cât și Statele Membre să înțeleagă mai bine care este stadiul implementării Directivei la nivel național și dacă există provocări în calea unei implementări complete.

Metodologie

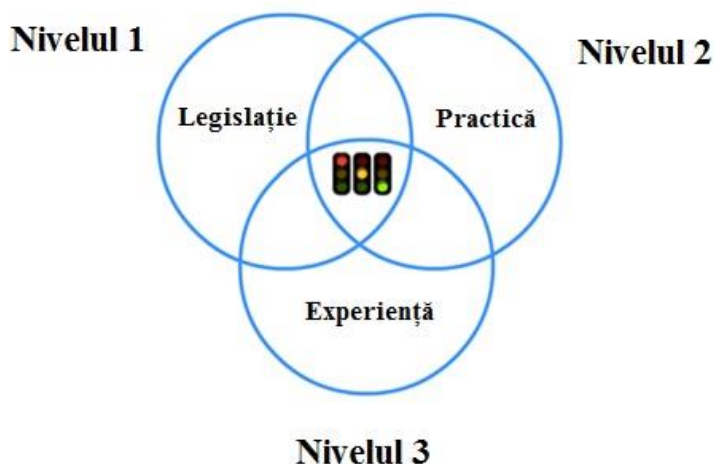
Echipele de cercetare din fiecare țară au folosit un instrument de monitorizare standard¹ pentru a colecta date și pentru a analiza conformitatea cu cerințele Directivei.

Nivelul 1: Primul nivel de analiză a avut în vedere componenta *de jure* a implementării Directivei. În acest sens a fost studiată legislația națională relevantă: Constituția, Codul Penal, Codul de Procedură Penală, Legea 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală).

Nivelul 2: Nivelul al doilea de analiză a constat în evaluarea modului în care legea este aplicată în practica de fiecare zi a avocaților și polițiștilor (în acest scop 15 avocați și polițiști au completat un chestionar (Anexa 1)).

Nivelul 3: Ultimul nivel al analizei reprezintă o evaluare mai nuanțată a unora dintre prevederile Directivei (identificate ca fiind implementate parțial sau ca nefiind implementate). În acest scop, avocații și polițiștii implicați în cercetare au participat la interviuri semi-structurate.

¹ realizat de Justicia Network <http://ejusticia.net/>.

Instrumentul de monitorizare se bazează pe un set de 28 de indicatori care corespund prevederilor conținute de Directivă. Fiecare indicator este evaluat separat în cadrul raportului, conformitatea fiind măsurată în principal prin analiza nivelurilor 1 și 2. Analiza nivelului 3 oferă o înțelegere mai nunațată asupra aspectelor practice ce țin de implementarea Directivei.

România este punctată pentru conformitatea cu fiecare dintre cei 28 de indicatori. Scorul este calculat pentru a da statului român o notă finală care să reflecte dacă Directiva a fost total, parțial sau deloc transpusă și implementată.

Implementarea Directivei

În continuare, fiecare standard și indicator construit în baza prevederilor Directivei va fi analizat separat, metodic. Raportul conține și comentarii referitoare la obstacolele în calea implementării eficiente dar identifică și exemple de bune practici.

Standardul 1: Dreptul de acces la un avocat în cadrul procedurilor penale

Indicatorul 1.1: <i>Suspecții sau inculpații au acces la un avocat înainte de a fi audiați de poliție sau alte organe judiciare.</i>	
Scorul transunerii în legislație	2 ²
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

²2=transpunere/implementare totală, 1=transpunere/implementare parțială, 0=nu a fost transpus/implementat.

În cursul urmăririi penale, înainte de prima audiere a suspectului sau inculpatului de către polițist sau după caz, de procuror, i se aduc la cunoștință drepturile și obligațiile printre care și dreptul de a avea un avocat ales, iar dacă nu își desemnează unul, în cazurile de asistență obligatorie, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu³. Aceste drepturi și obligații i se comunică și în scris, sub semnătură, iar în cazul în care nu poate ori refuză să semneze, se va încheia un proces-verbal.

Persoanei care a dobândit calitatea de suspect i se aduc la cunoștință, înainte de prima sa audiere, această calitate, fapta pentru care este suspectată, încadrarea juridică a acesteia, drepturile procesuale prevăzute la art. 83 CPP, printre care și dreptul de a avea un avocat ales. Dacă nu își desemnează unul, în cazurile de asistență obligatorie, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu, încheindu-se în acest sens un proces-verbal.⁴ Punerea în mișcare a acțiunii penale este comunicată inculpatului de către organul de urmărire penală care îl cheamă pentru a-l audia⁵.

Înainte de audierea în vederea reținerii, care se face în prezența avocatului ales sau din oficiu, organul de cercetare penală ori procurorul este obligat să aducă la cunoștința suspectului sau inculpatului că are dreptul de a fi asistat de un avocat ales ori numit din oficiu și dreptul de a nu face nicio declarație.⁶

Asistența juridică a inculpatului și participarea procurorului sunt obligatorii când se discută luarea sau prelungirea de către judecător a măsurii arestului la domiciliu.⁷ În toate cazurile în care se ia în discuție luarea sau prelungirea măsurii arestării preventive de către judecător, este obligatorie asistența juridică a inculpatului de către un avocat, ales sau numit din oficiu.⁸

Inculpatului, celorlalte părți și persoanei vătămate li se aduc la cunoștință obiectul procedurii în camera preliminară, dreptul de a-și angaja un apărător și termenul în care, de la data comunicării, pot formula în scris cereri și excepții.⁹ Asigurarea apărării în cursul judecății, inclusiv dreptul la un avocat, este deasemenea detaliată de Codul de Procedură Penală.¹⁰

Deși dreptul la un avocat este reglementat foarte detaliat în legislația românească, în practică accesul la un apărător ales este limitat de câțiva factori. Dacă asistența juridică nu este obligatorie și suspectii sau inculpații nu dispun de resursele financiare necesare, ei nu vor avea acces la un avocat în timpul cercetării penale (*“doar dacă cred că vor ajunge la pușcărie își angajează avocat”*)¹¹. Informarea suspectilor sau inculpaților în legătură cu drepturile pe care le au se face de cele mai multe ori formal (proces verbal de aducere la cunoștință). Astfel, există persoane care nu înțeleg care este rolul unui avocat, preferând să se apere singure. Unii avocați susțin că mai există încă cazuri de polițiști care încearcă să convingă suspectii sau inculpații că nu au nevoie de un avocat pentru a nu complica procedura.¹²

³ Art. 108 CPP.

⁴ Art. 307 CPP.

⁵ dispozițiile art. 108 CPP se aplică în mod corespunzător, încheindu-se în acest sens un proces-verbal.

⁶ Art. 209 al. 5 și 6 CPP.

⁷ Art. 219 al. 6, art. 222 al. 11 CPP.

⁸ Art. 225 al. 5, art. 235 al. 2 CPP.

⁹ Art. 344 al. 2 CPP.

¹⁰ Art. 356, Art. 361 al. 4 CPP.

¹¹ L.I, polițist, interviu (23 October 2017-18 December 2017).

¹² A.I, avocat, interviu (23 October 2017-18 December 2017).

Indicator 1.2 <i>Avocatul unei persoane suspecte sau inculpate are dreptul să ia parte la actele procedurale ale cercetării penale.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100 %

În cursul urmăririi penale, avocatul suspectului sau inculpatului are dreptul să asiste la efectuarea oricărui act de urmărire penală, cu excepția celor privind metodele speciale de supraveghere ori cercetare (exemplu: supravegherea tehnică) sau percheziției corporale sau a vehiculelor în cazul infracțiunilor flagrante.¹³ Avocatul suspectului sau inculpatului poate solicita să fie încunoștințat de data și ora efectuării actului de urmărire penală ori a audierii realizate de judecătorul de drepturi și libertăți. Avocatul suspectului sau inculpatului are de asemenea dreptul să participe la audierea oricărei persoane de către judecătorul de drepturi și libertăți, să formuleze plângeri, cereri și memorii. În cursul procedurii de cameră preliminară și în cursul judecății, avocatul are dreptul să consulte actele dosarului, să îl asiste pe inculpat, să exercite drepturile procesuale ale acestuia, să formuleze plângeri, cereri, memorii, excepții și obiecțiuni.

În practică nu au fost identificate probleme în ceea ce privește implementarea acestui drept. Dar, regula este ca la efectuarea altor acte de urmărire penală, altele decât cele care presupun audierea suspectului sau inculpatului, lipsa avocatului nu împiedică efectuarea actului de urmărire penală.¹⁴

Indicator 1.3: <i>Persoanele suspecte sau inculpate au acces la avocat fără întârzieri nejustificate imediat ce au fost private de libertate.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

Legea nu prevede o limită de timp în care suspectului sau inculpatului trebuie să i se pună la dispoziție un avocat imediat ce a fost privat de libertate. Acesta are însă dreptul la un avocat din momentul audierii în vederea reținerii sau a arestării preventive.¹⁵ Deasemenea, nu există situații prevăzute de lege în care accesul la un avocat al unei persoane private de libertate poate fi întârziat.¹⁶

¹³ Art. 92 CPP.

¹⁴ Art. 92 al. 2 și 3 CPP.

¹⁵ Art. 209 al. 5, art. 219 al. 6, art. 225 al. 5 CPP.

¹⁶ Art. 89 al. 2 CPP.

În practică, din momentul în care o persoană este reținută de poliție sau procuror, întârzierea avocatului are mereu o justificare pentru că există o perioadă de timp care variază din momentul în care avocatul este înștiințat și până când ajunge la secția de poliție. Dacă suspectului sau inculpatului îi este desemnat un avocat din oficiu, trebuie urmată o procedură: organele judiciare fac o cerere baroului care trimite un avocat disponibil. De obicei procedura durează în jur de 2 ore dar mai există și rețineri care au loc noaptea când este mai dificil să găsești un avocat din oficiu (durata de timp poate fi și de 4-5 ore).¹⁷

Unii avocați aleși susțin că au existat și cazuri în care au experimentat întârzieri nejustificate în a lua legătura cu clientul lor deși au ajuns în timp util la secția de poliție „În câteva cazuri, am ajuns acolo și a trebuit să aștept câteva ore până să-mi văd clientul; n-am idee dacă întârzierea a fost sau nu justificată, polițistii au spus că mai au de rezolvat niște chestiuni administrative. Nu cred că e normal, odată ajunsă acolo ar trebui să pot intra imediat în secția de poliție”.¹⁸

Deși metodologia acestei cercetări este prea limitată pentru a trage o concluzie categorică, mai există încă cazuri în care organele judiciare folosesc diferite tactici prin care întârzie în mod intenționat accesul la un avocat cu scopul de a obține mai multe informații.

Indicator 1.4: <i>Persoanele inculpate au acces la un avocat atunci când sunt audiate în instanță.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

Dreptul inculpatului de a avea acces la un avocat înainte de audierea în instanță este reglementat detaliat în Codul de Procedură Penală.¹⁹

În practică accesul depinde de resursele financiare ale inculpatului. În cazul în care pedeapsa prevăzută de lege este de 5 ani sau mai mică, inculpații majori care nu sunt privați de libertate nu au acces la avocat nici în faza de judecată, chiar dacă provin din categorii vulnerabile.

Indicator 1.5: <i>Persoanele inculpate au suficient timp de a se consulta cu avocatul lor înainte de a se prezenta în instanță</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

Legea nu prevede o anumită durată de timp dar se referă la “timpul necesar”²⁰. Avocatul suspectului sau inculpatului are dreptul să beneficieze de timpul și înlesnirile necesare pentru pregătirea și

¹⁷ L.I, polițist, interviu (23 October 2017-18 December 2017).

¹⁸ C.T, avocat, interviu, 11 decembrie 2017.

¹⁹ Art. 219, 222, 225, 235, 344, 356 CPP.

realizarea unei apărări efective.²¹ Deasemenea, avocatul este dator să studieze temeinic cauzele care i-au fost încredințate, angajate sau din oficiu, să manifeste conștiinciozitate și probitate profesională.²² Avocatul trebuie să depună toată diligența pentru apărarea libertăților, drepturilor și intereselor legitime ale clientului.²³

În practică, inculpații care nu sunt privați de libertate sau care execută deja o pedeapsă și au posibilități financiare să-și angajeze un avocat au timp suficient să se consulte cu avocatul înainte de audierea în instanță. Problemele apar atunci când procurorul face propunerea de arestare preventivă. Dacă acesta consideră că suspectul sau inculpatul trebuie să rămână în arest preventiv după cele 24 de ore de reținere, el trebuie să notifice judecătorul cu 6 ore înainte de expirarea termenului, cerându-i să pună persoana sub arest preventiv.²⁴ În acest caz, judecătorul trebuie să se pronunțe cu privire la propunerea procurorului în termenul de 24 de ore. Datorită timpului foarte scurt avocații din oficiu sunt anunțați cu puțin timp înaintea ședinței inițiale și au în medie doar 30 de minute la dispoziție să studieze dosarul. Există multe cazuri în care avocatul consultă inculpatul doar câteva minute înainte de ședința de judecată. Apare astfel imposibilitatea avocatului apărării de a participa în mod real la prima înfățișare pentru arest preventiv.²⁵

Indicator 1.6: <i>Persoanele suspecte sau inculpate au dreptul de a se întâlni cu un avocat în privat inclusiv în faza premergătoare audierii de către poliție sau alt organ judiciar.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

Potrivit legislației românești, contactul dintre avocat și clientul său nu poate fi stânjenit sau controlat, direct sau indirect, de niciun organ al statului.²⁶ Persoana reținută sau arestată are dreptul să ia contact cu avocatul, asigurându-i-se confidențialitatea comunicărilor, cu respectarea măsurilor necesare de supraveghere vizuală, de pază și securitate, fără să fie interceptată sau înregistrată convorbirea dintre ei.²⁷ Probele obținute cu încălcarea acestor prevederi se exclud. În cazul în care clientul se află în stare de arest sau detenție, administrația locului de arest ori detenție are obligația de a lua măsurile necesare pentru respectarea dreptului de a lua contact cu avocatul său fara a fi stânjenit sau controlat, direct sau indirect, de niciun organ al statului²⁸.

Avocații intervievați susțin în unanimitate că nu există comunicare privată între aceștia și clienții lor în secția de poliție. Conversația are loc în șoaptă, fie în imediata proximitate a polițiștilor în camera unde va avea loc audierea, fie pe holul secției sub atenta supraveghere a organelor judiciare. În ambele cazuri probabilitatea să fie auziți este foarte mare. Pentru unii polițiști asta reprezintă

²⁰ Art 10 al. 2 CPP.

²¹ Art. 92 al. 8 CPP.

²² Art. 40 din legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

²³ Art. 110 din legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

²⁴ Art. 209 CPP.

²⁵ Concluzie a unui raport realizat de APADOR-CH în anul 2015 despre practica măsurii arestului preventiv în România <http://www.apador.org/en/studiu-fti-privind-arestul-preventiv-si-alternativele-sale/>.

²⁶ Art. 36 al. 1 din Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

²⁷ Art. 89 al. 2 CPP.

²⁸ Art. 36 al. 2 din Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat

normalitatea “spațiul privat pentru suspect sau inculpat nu este firesc dacă se află în custodia statului, mai ales dacă va fi reținut sau arestat preventiv după audiere”.²⁹

Indicator 1.7: <i>Suspecții sau inculpații au dreptul de a comunica cu un avocat inclusiv în faza premergătoare audierii de către poliție sau alt organ judiciar.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

Legislația prevede dreptul suspectului sau inculpatului de a comunica cu avocatul său înainte de prima audiere, atunci când i se aduc la cunoștință toate drepturile.³⁰ Nu există situații prevăzute de lege când acest drept poate fi limitat.

În practică comunicarea nu este tot timpul eficientă, mai ales în secțiile de poliție unde nu există confidențialitate a convorbirilor între avocat și clientul său.

Indicator 1.8: <i>Prezența și participarea avocatului în timpul audierii asigură o apărare reală și efectivă a persoanelor suspecte sau inculpate.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75 %

În cursul urmăririi penale, avocatul suspectului sau inculpatului are dreptul să asiste la efectuarea oricărui act de urmărire penală, cu excepția celor privind metodele speciale de supraveghere.³¹ Avocatul suspectului sau inculpatului poate solicita să fie încunoștințat de data și ora efectuării actului de urmărire penală ori a audierii realizate de judecătorul de drepturi și libertăți. Avocatul suspectului sau inculpatului are de asemenea dreptul să participe la audierea oricărei persoane de către judecătorul de drepturi și libertăți, să formuleze plângeri, cereri și memorii. În cursul procedurii de cameră preliminară și în cursul judecății, avocatul are dreptul să consulte actele dosarului, să îl asiste pe inculpat, să exercite drepturile procesuale ale acestuia, să formuleze plângeri, cereri, memorii, excepții și obiecțiuni. Avocatul suspectului sau inculpatului are dreptul să beneficieze de timpul și înlesnirile necesare pentru pregătirea și realizarea unei apărări efective.³²

În practică, eficiența avocatului este strâns legată de accesul la materialele cauzei (dosar). Timpul pentru a studia dosarul înainte de prima audiere la poliție este foarte limitat mai ales dacă

²⁹ Interviu polițist, 6.12.2017.

³⁰ Art. 108 CPP.

³¹ Art. 92 CPP.

³² Art. 92 al. 8 CPP.

procurorul face o propunere de arestare preventivă în legătură cu care judecătorul trebuie să decidă în 24 de ore. “ Există situații în care sunt 20 de avocați pentru 20 de suspecti care se ceartă pe dosar, timpul este foarte limitat”.³³

Probleme apar și în ceea ce privește aprobarea de către procuror a cererii avocatului de a studia dosarul. În timpul cercetării penale, într-un timp rezonabil, procurorul decide asupra datei și duratei consultării dosarului. Legea nu prevede un timp limită în care acesta aprobă cererea așa că practica variază destul de mult: cererea poate fi aprobată pe loc dar poate fi și refuzată după două săptămâni de la adresarea solicitării de către avocat. În general durează 10 zile pentru a obține aprobarea.³⁴ Datorită faptului că aprobarea întârzie foarte mult există și cazuri în care copierea dosarului nu poate fi făcută în timp util pentru a folosi apărării.³⁵

În ceea ce privește luarea măsurii de arest preventiv de către judecător, datorită timpului foarte scurt avocații din oficiu sunt anunțați cu puțin timp înaintea ședinței inițiale și au în medie doar 30 de minute la dispoziție să studieze dosarul. Există multe cazuri în care avocatul consultă inculpatul doar câteva minute înainte de ședința de judecată. Apare astfel imposibilitatea avocatului apărării de a participa în mod real la prima înfățișare pentru arest preventiv.³⁶

Indicator 1.9: <i>Participarea avocatului atunci când suspectul sau inculpatul este audiat este înregistrată.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

În cazul în care avocatul suspectului sau al inculpatului este prezent la efectuarea unui act de urmărire penală, se face mențiune despre aceasta și despre eventualele obiecțiuni formulate, iar actul este semnat și de avocat.³⁷ Nu există probleme în practică în ceea ce privește implementarea acestui aspect.

Indicator 1.10: <i>Autoritățile statului oferă informații generale menite a facilita accesul la un avocat pentru persoanele suspecte și inculpate.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	0
Scorul implementării practice	0
SCOR GENERAL	0 %

³³ A.I, avocat, interviu 15.05.2017.

³⁴ A.I, avocat; M.M avocat, interviuri, 15.05.2017.

³⁵ M. M, avocat, interviu, 15.05.2017.

³⁶ Concluzie a unui raport realizat de APADOR-CH în anul 2015 despre practica măsurii arestului preventiv în România <http://www.apador.org/en/studiu-fti-privind-arestul-preventiv-si-alternativele-sale/>.

³⁷ Art. 92 al. 6 CPP.

Nu există nicio obligație legală pentru autoritățile statului român să faciliteze obținerea unui avocat de către persoanele suspecte sau inculpate. Deasemenea, nu există nicio procedură în acest sens după ce suspectii sau inculpații au fost informați că au dreptul la un avocat. Doar în cazul celor care au dreptul la un avocat din oficiu se fac demersuri pentru desemnarea unui aparător (cerere la barou).

Indicator 1.11: <i>Autoritățile statului iau toate măsurile pentru a se asigura că persoanele private de libertate își pot exercita dreptul de acces la avocat.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

În cazurile în care asistența juridică este obligatorie³⁸, dacă suspectul sau inculpatul nu și-a ales un avocat, organul judiciar ia măsuri pentru desemnarea unui avocat din oficiu.³⁹ În practică, se trimite o adresă la barou prin care se solicită desemnarea unui avocat din oficiu. Chiar dacă calitatea asistenței juridice din oficiu este discutabilă, suspectii sau inculpații privați de libertate au întodeauna avocat, privat sau desemnat din oficiu.

Indicator 1.12: <i>Autoritățile statului respectă dreptul la confidențialitate în ceea ce privește comunicarea dintre suspecti/inculpați și avocații lor (corespondență, întâlniri, convorbiri telefonice, alte forme de comunicare permise de lege).</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

Potrivit legislației românești, contactul dintre avocat și clientul său nu poate fi stânjenit sau controlat, direct sau indirect, de niciun organ al statului.⁴⁰ Persoana reținută sau arestată are dreptul să ia contact cu avocatul, asigurându-i-se confidențialitatea comunicărilor, cu respectarea măsurilor necesare de supraveghere vizuală, de pază și securitate, fără să fie interceptată sau înregistrată convorbirea dintre ei.⁴¹ Probele obținute cu încălcarea acestor prevederi se exclud. În cazul în care clientul se află în stare de arest sau detenție, administrația locului de arest ori detenție are obligația

³⁸ cazuri prevăzute în art. 90 CPP.

³⁹ Art. 91 al. 1 CPP.

⁴⁰ Art. 36 al. 1 din Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

⁴¹ Art. 89 al. 2 CPP.

de a lua măsurile necesare pentru respectarea dreptului de a lua contact cu avocatul său fara a fi stânjenit sau controlat, direct sau indirect, de niciun organ al statului⁴². Raportul dintre avocat și persoana pe care o asistă sau o reprezintă nu poate forma obiectul supravegherii tehnice decât dacă există date că avocatul săvârșește ori pregătește săvârșirea unei infracțiuni.⁴³

Așa cum a fost deja menționat în acest raport, condițiile de comunicare între avocați și clienții lor sunt necorespunzătoare. În secțiile de poliție nu există camere special amenajate în acest scop iar convorbirea are loc în șoaptă sub supravegherea vizuală a organelor judiciare. De obicei conversația este scurtă și se rezumă la strictul necesar. Întâlnirile din penitenciar au loc în spații cu microfoane și camere video. Mai mult decât atât, unii avocați au suspiciunea că telefoanele le sunt ascultate în timpul cercetării penale. Deși informațiile obținute în acest fel nu pot fi folosite în instanță, ascultarea telefoanelor este o modalitate de a obține informații cu încălcarea confidențialității comunicărilor.⁴⁴

Standardul 2: Dreptul ca un terț să fie informat cu privire la privarea de libertate

Indicator 2.1: <i>Persoana privată de libertate (suspect sau inculpat) are dreptul de a informa o persoană la alegere, fără întârziere, despre situația sa.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

Informarea unui terț despre privarea de libertate poate avea loc atât înainte de prima audiere ca suspect sau ca inculpat, atunci când i se aduc la cunoștință toate drepturile⁴⁵, cât și imediat după reținere sau arestare (arestare preventivă sau arest la domiciliu).⁴⁶ Persoanei reținute sau arestate preventiv nu i se poate refuza exercitarea dreptului de a face personal încunoștințarea decât pentru

⁴² Art. 36 al. 2 din Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat.

⁴³ Art. 139 al. 2 CPP prevede că supravegherea tehnică se poate dispune în cazul infracțiunilor contra securității naționale prevăzute de Codul penal și de legi speciale, precum și în cazul infracțiunilor de trafic de droguri, de efectuare de operațiuni ilegale cu precursori sau cu alte produse susceptibile de a avea efecte psihoactive, infracțiunilor privind nerespectarea regimului armelor, munițiilor, materialelor nucleare și al materiilor explozive, de trafic și exploatarea persoanelor vulnerabile, acte de terorism, de spălare a banilor, de falsificare de monede, timbre sau de alte valori, de falsificare de instrumente de plată electronică, în cazul infracțiunilor care se săvârșesc prin sisteme informatice sau mijloace de comunicare electronică, contra patrimoniului, de șantaj, de viol, de lipsire de libertate în mod ilegal, de evaziune fiscală, în cazul infracțiunilor de corupție și al infracțiunilor asimilate infracțiunilor de corupție, infracțiunilor împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene ori în cazul altor infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de 5 ani sau mai mare.

⁴⁴ Interviu cu avocați (23 Octombrie 2017-18 Decembrie 2017).

⁴⁵ Potrivit articolului 108 CPP.

⁴⁶ Art. 108, 201, 218, 228 CPP.

motive temeinice, care vor fi consemnate în procesul-verbal. În mod excepțional, pentru motive temeinice, încunoștințarea privind reținerea poate fi întârziată cel mult 4 ore.⁴⁷

Când se dispune reținerea sau arestarea preventivă a unui minor, încunoștințarea se face, în mod obligatoriu, și către reprezentantul legal al acestuia sau, după caz, către persoana în îngrijirea ori supravegherea căreia se află minorul.⁴⁸

În practică nu există probleme cu implementarea acestui drept.

Standardul 3: Dreptul persoanei private de libertate de a comunica cu terți

Indicator 3.1: <i>Persoanele suspecte sau inculpate au dreptul de a comunica, fără întârziere, cu terți (rude sau alte persoane).</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

Comunicarea cu un terț poate avea loc atât înainte de prima audiere ca suspect sau ca inculpat, atunci când i se aduc la cunoștință toate drepturile⁴⁹, cât și imediat după reținere sau arestare (arestare preventivă sau arest la domiciliu).⁵⁰ Persoanei reținute sau arestate preventiv nu i se poate refuza exercitarea dreptului de a face personal încunoștințarea decât pentru motive temeinice, care vor fi consemnate în procesul-verbal. În mod excepțional, pentru motive temeinice, încunoștințarea privind reținerea poate fi întârziată cel mult 4 ore.⁵¹

În practică nu există probleme cu implementarea acestui drept.

Standardul 4: Dreptul de a comunica cu autoritățile consulare

Indicator 4.1: <i>Persoanele suspecte sau inculpate care nu au cetățenie română și care sunt private de libertate, au dreptul, dacă doresc, de a informa, fără întârziere, autoritățile consulare ale statului de unde provin despre situația lor juridică.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

⁴⁷ Art. 210 al. 5, 6 CPP.

⁴⁸ Art. 243 al. 4 CPP.

⁴⁹ Potrivit articolului 108 CPP.

⁵⁰ Art. 108, 201, 218, 228 CPP.

⁵¹ Art. 210 al. 5, 6 CPP.

Dacă persoana reținută sau arestată nu este cetățean român, aceasta are, pe lângă drepturile cetățeanului român, și dreptul de a încunoaștința sau de a solicita încunoaștințarea misiunii diplomatice ori oficiului consular al statului al cărui cetățean este sau, după caz, a unei organizații internaționale umanitare, dacă nu dorește să beneficieze de asistența autorităților din țara sa de origine, ori a reprezentanței organizației internaționale competente, dacă este refugiat sau, din orice alt motiv, se află sub protecția unei astfel de organizații. Inspectoratul General pentru Imigrări este informat în toate situațiile cu privire la dispunerea măsurii preventive față de această categorie de persoane.⁵²

APADOR-CH nu a identificat probleme în ceea ce privește implementarea acestui drept.

Indicator 4.2: <i>Persoanele suspecte sau inculpate care nu au cetățenie română și care sunt private de libertate, au dreptul, dacă doresc, de a comunica, cu autoritățile consulare ale statului de unde provin.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

Dacă persoana reținută sau arestată nu este cetățean român, aceasta are, pe lângă drepturile cetățeanului român, și dreptul de a comunica cu misiunea diplomatică ori oficiul consular al statului al cărui cetățean este sau, după caz, a unei organizații internaționale umanitare, dacă nu dorește să beneficieze de asistența autorităților din țara sa de origine, ori a reprezentanței organizației internaționale competente, dacă este refugiat sau, din orice alt motiv, se află sub protecția unei astfel de organizații. Inspectoratul General pentru Imigrări este informat în toate situațiile cu privire la dispunerea măsurii preventive față de această categorie de persoane.⁵³

APADOR-CH nu a identificat probleme în ceea ce privește implementarea acestui drept.

Indicator 4.3: <i>Persoanele suspecte sau inculpate care nu au cetățenie română, sunt private de libertate dar au mai multe alte cetățenii, au dreptul de a alege pe care dintre autoritățile consulare doresc să le informeze în legătură cu situația lor juridică.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

⁵² Art. 210 al. 2, 218 al. 4, 228 al. 2 CPP. Informarea poate avea loc atât înainte de prima audiere ca suspect sau ca inculpat, atunci când i se aduc la cunoaștință toate drepturile, cât și imediat după reținere sau arestare (arestare preventivă sau arest la domiciliu).

⁵³ Art. 210 al. 2, 218 al. 4, 228 al. 2 CPP. Informarea poate avea loc atât înainte de prima audiere ca suspect sau ca inculpat, atunci când i se aduc la cunoaștință toate drepturile, cât și imediat după reținere sau arestare (arestare preventivă sau arest la domiciliu).

Dacă persoana reținută sau arestată nu este cetățean român, aceasta are, pe lângă drepturile cetățeanului român, și dreptul de a încunoștiința sau de a solicita încunoștiințarea misiunii diplomatice ori oficiului consular al statului al cărui cetățean este sau, după caz, a unei organizații internaționale umanitare, dacă nu dorește să beneficieze de asistența autorităților din țara sa de origine, ori a reprezentanței organizației internaționale competente, dacă este refugiat sau, din orice alt motiv, se află sub protecția unei astfel de organizații. Inspectoratul General pentru Imigrări este informat în toate situațiile cu privire la dispunerea măsurii preventive față de această categorie de persoane.⁵⁴

APADOR-CH nu a identificat probleme în ceea ce privește implementarea acestui drept.

Indicator 4.4: <i>Persoana suspectă sau inculpată, care nu are cetățenie română și este privată de libertate, are dreptul să a) fie vizitată de autoritățile consulare b) comunice și să corespundeze cu ele c) le fie asigurată reprezentarea legală de către autoritatea consulară.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

Dacă persoana reținută sau arestată nu este cetățean român, aceasta are, pe lângă drepturile cetățeanului român, și dreptul de a fi vizitată și de a comunica cu autoritățile consulare cât și de a avea reprezentare legală asigurată de către autoritatea consulară (dacă aceasta dorește să ajute). Informarea despre aceste drepturi are loc atât înainte de prima audiere ca suspect sau ca inculpat, atunci când i se aduc la cunoștiință toate drepturile, cât și imediat după reținere sau arestare (arestare preventivă sau arest la domiciliu).

APADOR-CH nu a identificat probleme în ceea ce privește implementarea acestui drept.

Standardul 5: Accesul la un avocat pentru inculpații/condamnații pe numele căora s-a emis un mandat european de arestare

Indicator 5.1: Persoana care este cerută în baza unui mandat european de arestare are dreptul de a solicita un avocat în statul executant; se dă curs acestei solicitări fără întârzieri nejustificate.	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

⁵⁴ Art. 210 al. 2, 218 al. 4, 228 al. 2 CPP. Informarea poate avea loc atât înainte de prima audiere ca suspect sau ca inculpat, atunci când i se aduc la cunoștiință toate drepturile, cât și imediat după reținere sau arestare (arestare preventivă sau arest la domiciliu).

Măsura reținerii persoanei solicitate poate fi luată de judecător numai după ascultarea acesteia în prezența apărătorului.⁵⁵ După ce persoana solicitată este prinsă și prezentată judecătorului, acesta îi comunică, în copie și în limba pe care o înțelege, mandatul european de arestare. După primirea mandatului european de arestare, judecătorul aduce la cunoștința persoanei solicitate drepturile prevăzute la art. 104 din legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, efectele regulii specialității, precum și posibilitatea de a consimți la predarea către autoritatea judiciară emitentă, punându-i în vedere consecințele juridice ale consimțământului la predare, îndeosebi caracterul irevocabil al acestuia. Drepturile prevăzute la art. 104 cu privire la care este informată persoana sunt: dreptul de a fi informată cu privire la conținutul mandatului european de arestare, dreptul de a fi asistată de un apărător ales sau numit din oficiu de instanță, dreptul la interpret, asigurat gratuit de către instanță pentru persoana care nu înțelege sau nu vorbește limba română.

În perioada 2016-2018 APADOR-CH derulează o cercetare care analizează cum este folosit în practică mandatul european de arestare și impactul pe care acesta îl are asupra inculpaților și familiilor acestora. Din cele 27 de interviuri realizate cu persoane extrădate în România reiese că dreptul de a solicita un avocat în statul executant este respectat fără întârzieri nejustificate.

Indicator 5.2: <i>Persoana cerută în baza mandatului european de arestare are dreptul de a se întâlni și de a comunica cu avocatul care o reprezintă.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

Dreptul suspectului și inculpatului de a se întâlni și de a comunica cu avocatul nu este prevăzut ca atare dar dreptul persoanei de a asistată de un apărător presupune în mod natural și dreptul de a lua legătura cu avocatul.⁵⁶ În perioada 2016-2018 APADOR-CH derulează o cercetare care analizează cum este folosit în practică mandatul european de arestare și impactul pe care acesta îl are asupra inculpaților și familiilor acestora. Din cele 27 de interviuri realizate cu persoane extrădate în România reiese că dreptul de a lua legătura cu avocatul este respectat.

Indicator 5.3: <i>Avocatul persoanei cerute în baza mandatului european de arestare are dreptul de a fi prezent și de a participa în cadrul audierii suspectului sau inculpatului.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

⁵⁵ Art. 100 al. 1 din Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

⁵⁶ Art. 104 din Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

Măsura reținerii persoanei solicitate poate fi luată de judecător numai după ascultarea acesteia în prezența apărătorului.⁵⁷ Persoana arestată are dreptul să fie asistată de un apărător ales sau numit din oficiu de instanță. În perioada 2016-2018 APADOR-CH derulează o cercetare care analizează cum este folosit în practică mandatul european de arestare și impactul pe care acesta îl are asupra inculpaților și familiilor acestora. Din cele 27 de interviuri realizate cu persoane extrădate în România reiese că nu există probleme în ceea ce privește prezența și participarea avocatului în cadrul audierii suspectului sau inculpatului.

Indicator 5.4: <i>Participarea avocatului în cadrul audierilor privind mandatul european de arestare este înregistrată.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

În cazul în care persoana solicitată declară că este de acord cu predarea sa, despre consimțământul acesteia se întocmește un proces-verbal care se semnează de către judecător, grefier, apărător și persoana solicitată.⁵⁸ În perioada 2016-2018 APADOR-CH derulează o cercetare care analizează cum este folosit în practică mandatul european de arestare și impactul pe care acesta îl are asupra inculpaților și familiilor acestora. Din cele 27 de interviuri realizate cu persoane extrădate în România reiese că nu există probleme în ceea ce privește înregistrarea participării avocatului în cadrul audierilor privind mandatul european de arestare.

Indicator 5.5: <i>Persoana cerută în baza mandatului european de arestare este informată de autoritățile statului executat cu privire la dreptul acesteia de a avea un avocat desemnat în statul emitent.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	0
Scorul implementării practice	0
SCOR GENERAL	0%

⁵⁷ Art. 100 al. 1 din Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

⁵⁸ Art. 103 al. 5 din Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

Nu există nicio obligație legală pentru autoritățile din statul executant de a informa persoana cerută în baza mandatului european de arestare despre dreptul ei de a avea acces la un avocat în statul emitent.

Indicator 5.6 <i>Autoritățile statului executat informează autoritățile statului emitent despre dorința persoanei cerute în baza mandatului european de arestare de a avea un avocat desemnat în statul emitent.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	0
Scorul implementării practice	0
SCOR GENERAL	0%

Nu există nicio obligație legală pentru autoritățile statului executat de a informa autoritățile statului emitent despre dorința persoanei cerute în baza mandatului european de arestare de a avea un avocat desemnat în statul emitent.

Standardul 6: Renunțarea la asistența juridică a unui avocat

Indicator 6.1: <i>Cu excepția cazurilor în care prezența avocatului este obligatorie, suspectul sau inculpatul poate să renunțe la dreptul său de a avea un avocat.</i>	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	75%

O persoană suspectă sau inculpată are dreptul de a renunța la asistența juridică a unui avocat dar numai dacă aceasta nu este arestată sau audiată în vederea arestării ori se află în altă situație care impune asistența juridică obligatorie. Asistența juridică este obligatorie: a) când suspectul sau inculpatul este minor, internat într-un centru de detenție ori într-un centru educativ, când este reținut sau arestat, chiar în altă cauză, când față de acesta a fost dispusă măsura de siguranță a internării medicale, chiar în altă cauză, precum și în alte cazuri prevăzute de lege b) în cazul în care organul judiciar apreciază că suspectul ori inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea c) în cursul procedurii în cameră preliminară și în cursul judecării în cauzele în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață sau pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani.⁵⁹ În practică, în cazurile în care asistența juridică nu este obligatorie, suspectii și inculpații renunță la dreptul de a fi asistați de un avocat mai ales în fazele inițiale ale cercetării penale când nu înțeleg rolul unui avocat și cred că se pot apăra singuri. În cazurile în care asistența juridică este obligatorie,

⁵⁹ Art. 90 CPP, art. 104 din Legea 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală.

avocatul pare a ajuta mai degrabă bunul mers al procedurii judiciare (din perspectiva organelor judiciare) și mai puțin suspectul sau inculpatul. Unii polițiști sunt de părere că *“prezența avocatului este o formă de protecție pentru noi; dacă suspectul sau inculpatul refuză un avocat înseamnă că are ceva de ascuns așa că o să chem un apărător, chiar și de formă, să stea acolo și doar să semneze hârțile; persoanele cu cazier judiciar, care știu cum să fenteze sistemul, de obicei nu vor avocat, dar eu chem întotdeauna unul”*.⁶⁰

Astfel, renunțarea la avocat are loc numai dacă asistența juridică nu este obligatorie. În general, suspectii sau inculpații care nu au bani sau cred că se pot apăra singuri *“renunță”* la asistența juridică a unui avocat. Mai există și situații în care unii polițiștii conving suspectii sau inculpații că nu au nevoie de avocat în primele faze ale cercetării penale.⁶¹ (cu mențiunea că se întâmplă din ce în ce mai puțin începând cu adoptarea noilor coduri în 2014).

Indicator 6.2: <i>Suspectului sau inculpatului îi este comunicat (oral și scris) într-un mod clar, într-un limbaj pe care să-l înțeleagă, faptul că are dreptul la un avocat și care sunt consecințele renunțării la acest drept.</i>	
Scorul transunerii în legislație	1
Scorul implementării practice	1
SCOR GENERAL	50%

Dreptul de a fi asistat de avocat i se comunică suspectului sau inculpatului, oral și în scris, înainte de prima audiere.⁶² Ordinul Ministerului Justiției din 2017 privind modelul informării scrise înmânate suspectilor sau inculpaților în cadrul procedurilor penale în care sunt privați de libertate sau persoanelor care sunt arestate în scopul executării unui mandat european de arestare conține informații despre drepturile pe care le au suspectii și inculpații și modul în care acestea trebuie să fie comunicate (în scris).⁶³ Nu există nicio prevedere legală cu privire la obligația organelor judiciare de a informa suspectul sau inculpatul cu privire la consecințele renunțării la dreptul de a fi asistat de un avocat.

În România, informarea din partea organelor judiciare despre consecințele renunțării la asistența juridică a unui avocat nu are loc nici măcar informal. Toți polițiștii intervievați în cadrul acestei cercetări nu au înțeles de ce ar trebui să explice suspectilor sau inculpaților care sunt consecințele renunțării la un avocat *“nu m-am gândit niciodată la asta și nu văd de ce ar fi necesară această*

⁶⁰ Interviuri cu polițiști (23 Octombrie 2017-18 Decembrie 2017).

⁶¹ Interviuri cu avocați (23 Octombrie 2017-18 Decembrie 2017).

⁶² Art. 108 CPP.

⁶³ Conținutul modelului informării scrise este reglementat de art. 108 CPP și de ordinul Ministerului Justiției nr. 1274/2037/111/1123/2017 privind modelul informării scrise înmânate suspectilor sau inculpaților în cadrul procedurilor penale în care sunt privați de libertate sau persoanelor care sunt arestate în scopul executării unui mandat european de arestare intrat în vigoare pe 4 Octombrie 2017.

informare; nu îmi pot imagina care ar fi consecințele nefaste ale lipsei avocatului pentru că suspectul sau inculpatul spune oricum ce vrea.”⁶⁴

Indicator 6.3: Circumstanțele renunțării la acest drept sunt consemnate în mod adecvat (oral și/sau scris).	
Scorul transpunerii în legislație	0
Scorul implementării practice	0
SCOR GENERAL	0%

Faptul că persoana nu vrea un avocat rezultă implicit din faptul că aceasta se prezintă fără avocat. Legea prevede numai ca prezența apărătorului să fie consemnată în scris, nu și absența lui. *“Consecințele renunțării la un avocat nu interesează pe nimeni. Dacă ar exista întregistrare audio-video în toate secțiile de poliție circumstanțele renunțării la avocat ar fi consemnate pentru a putea fi analizate”*.⁶⁵

Indicator 6.4: În orice stadiu al procedurii penale, suspectul sau inculpatul, are dreptul și este informat despre posibilitatea de a revoca renunțarea la dreptul la un avocat.	
Scorul transpunerii în legislație	2
Scorul implementării practice	2
SCOR GENERAL	100%

Legislația prevede dreptul de a avea acces la un avocat nu și, în mod explicit, dreptul de a renunța la avocat. Renunțarea nu are caracter irevocabil. Persoana care nu și-a angajat avocat sau care a renunțat la avocatul ales poate reveni oricând pe parcursul procedurii cu un avocat ales.⁶⁶ Avocatul, precum și clientul au dreptul să renunțe la contractul de asistență juridică sau să îl modifice de comun acord, în condițiile prevăzute de statutul profesiei de avocat.⁶⁷

Nu au fost identificate probleme în ceea ce privește posibilitatea în practică de a revoca renunțarea la dreptul la un avocat.

Tabel de tip matriceal și scorul general al conformității legislației și practicii naționale cu Directiva 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale.

⁶⁴ Interviu cu polițist, 17 noiembrie 2017.

⁶⁵ Interviu cu polițist, 17 Noiembrie 2017.

⁶⁶ Art. 78, 83 CPP.

⁶⁷ Art. 29 al. 2, art. 73 al. 3, art. 78 din Legea 51/1995 privind organizarea profesiei de avocat.

	Nivelul 1	Nivelul 2 și 3	Standardul general de conformitate
Standardul 1 (12 indicatori)	Scor 22 din 24 (91.6 %)	Scor 14 din 24 (58.3%)	75%
Standardul 2 (1 indicator)	Scor 2 din 2 (100%)	Scor 2 din 2 (100%)	100%
Standardul 3 (1 indicator)	Scor 2 din 2 (100%)	Scor 2 din 2 (100%)	100%
Standardul 4 (4 indicatori)	Scor 8 din 8 (100%)	Scor 8 din 8 (100%)	100%
Standardul 5 (6 indicatori)	Scor 8 din 12 (66.6%)	Scor 8 din 12 (66.6%)	67 %
Standardul 6 (4 Indicatori)	Score 5 din 8 (62.5%)	Score 4 din 8 (50%)	57%
Conformitatea cu Directiva 2013/48/UE în procente			83%